

**ГОРОВИЙ
Валерій Микитович** —
доктор історичних наук,
професор, заступник
генерального директора
Національної бібліотеки України
ім. В.І. Вернадського

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОСТІ

Розглянуто роль стратегічних інформаційних комунікацій у розвитку академічної науки та особливості їх застосування в рамках Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року з метою формування національної інноваційної екосистеми. Показано, що актуальність таких інструментів керування процесом використання здобутків вітчизняної науки в суспільній практиці постійно зростає.

Ключові слова: стратегічні комунікації, інформаційні комунікації, наукова інформація, академічна наука, управлінські структури, комп'ютеризація, бібліотечні установи, творчий потенціал суспільства.

Постійно зростаючий запит сучасного інформаційного суспільства на інноваційні форми свого розвитку зумовлює необхідність як удосконалення організації самої наукової діяльності, так і підвищення ефективності впровадження її результатів у суспільну практику. Останніми десятиліттями у вітчизняній науці відчутно посилюється тенденція до пріоритетного розвитку фундаментальних досліджень. Саме в академічній науці, фінансованій державою, як правило, й здобуваються результати світового рівня, які формують на міжнародній арені імідж України як країни з високим рівнем фундаментальної науки. На підтвердження цьому можна навести приклад нещодавніх подій, коли ще на самому початку пандемії коронавірусної хвороби COVID-19 академічні інститути продемонстрували високу готовність до подолання викликів сучасності. Так, фахівці Інституту молекулярної біології і генетики НАН України за два тижні змогли розробити вітчизняні тест-системи для діагностики коронавірусу SARS-CoV-2, що викликає захворювання COVID-2019, і те, що на практиці їх, на жаль, так і не було застосовано через відсутність державного фінансування, не провина науковців. У світі добре знають і високо оцінюють наукові результати й інших установ Академії біохімічного профілю, таких як Інститут фізіології ім. О.О. Богомольця, Інститут біохімії ім. О.В. Палладіна, Інститут біології клітини. Імідж

України як держави з високим науковим потенціалом сформувався і підтримується завдяки результатам фундаментальних досліджень світового рівня в математиці, фізиці, астрономії, хімії, матеріалознавстві та багатьох інших наукових напрямках, які зосереджені й активно розвиваються в НАН України¹.

Водночас прикладні наукові дослідження все більше зміщуються у сферу діяльності галузевих наукових колективів та університетської науки, проте в українських реаліях вони не мають достатнього фінансування і не дають негайного практичного результату, як це відбувається на Заході. При цьому прикладна наука не може існувати без фундаментальної, з якої вона черпає знання та ідеї. Таким чином підтримка державою фундаментальних досліджень фактично означає підтримку національного наукового потенціалу в цілому.

Велике значення для ефективного впровадження в суспільну практику результатів академічної науки має ініційований державою розвиток у національному інформаційному просторі стратегічних інформаційних комунікацій. Ці інформаційні комунікації в сучасному суспільстві набувають функцій основного інструмента керування інформаційним процесом в умовах зростаючої інформаційної незалежності соціальних структур суспільства від традиційної інформаційної вертикалі держави. Інформаційні комунікації, насамперед стратегічні, управлінські структури справедливо вважають найефективнішим механізмом керування інформаційними обмінами на сучасному етапі інформатизації, який зараз характеризується постійно зростаючим числом джерел суспільного інформування. Адже саме вони забезпечують «скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави — публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів,

спрямованих на просування цілей держави»². Стратегічні комунікації узгоджують основні напрями інноваційного процесу, в якому проявляється цілепокладання суспільного розвитку, з відповідним управлінським інформаційним ресурсом держави. Вхідження академічної науки зі своїм науково-інформаційним ресурсом до системи цих комунікацій об'єктивно сприяє підвищенню якості інформаційних обмінів на загальнонаціональному рівні, зближенню науки з потребами сучасного суспільного розвитку, забезпеченню наукового обґрунтування планів суспільного розвитку та зворотного зв'язку в їх реалізації.

Включення академічних структур до системи стратегічних комунікацій сприяє також підвищенню ефективності їх діяльності. Причому цей процес не лише створює можливості для поєднання між собою всіх центрів розвитку академічної науки, встановлення зв'язків з керівними центрами Академії, з центрами розвитку науково-прикладних досліджень, а й сприяє зміцненню контактів між академічною наукою та структурами, які безпосередньо займаються організацією суспільного виробництва. Як було наголошено у звіті головного вченого секретаря НАН України академіка НАН України В.Л. Богданова про діяльність Президії та Бюро Президії НАН України у 2015–2019 рр., ці комунікації вже зараз зміцнюють налагоджені раніше продуктивні зв'язки з Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерством культури України, Державним космічним агентством, НАЕК «Енергоатом», концерном «Укроборонпром», акціонерним товариством «Турбоатом» та іншими міністерствами і відомствами, великими виробничими і фінансово-промисловими структурами³. Ця тенденція

¹ Як зміниться Академія наук? Перше інтерв'ю Анатолія Загороднього — нового очільника НАН України після Бориса Патона. *Рубрика*. 9 листопада 2020 р. <https://rubryka.com/article/anatoly-zagorodny/>

² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України № 555/2015 від 24.09.2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#Text>

³ Звіт головного вченого секретаря НАН України академіка НАН України В.Л. Богданова про діяльність Президії та Бюро Президії НАН України у 2015–

відповідає потребі державних органів у такому співробітництві, а також необхідності «забезпечити проведення інформаційних кампаній, спрямованих на формування у суб'єктів інноваційної діяльності розуміння пріоритетів, налаштування суспільної думки на важливість науки та її фінансової підтримки»⁴.

Ефективність стратегічних комунікацій у сучасному суспільстві значною мірою залежить від використання суспільного інформаційного ресурсу, який зберігається у фондах бібліотек. Ці установи в процесі комп'ютеризації поступово перетворюються на центри комплектування, організації збереження та ефективного використання суспільно значущих, необхідних для національного розвитку ресурсів, які відбираються з величезного обсягу продюкованої в сучасних умовах інформації.

Для наповнення стратегічних комунікацій якісним ресурсом дуже важливою є також функція наукових бібліотек, пов'язана з їх можливостями щодо аналізу ресурсів глобального інформаційного простору. Поряд з цим стратегічні комунікації ефективно проявляють себе в забезпеченні міжнародних наукових інформаційних обмінів, зв'язків з міжнародними академічними центрами відповідно до процесу еволюції інформаційного суспільства.

Зростаюча ефективність сучасних інформаційних комунікацій зумовлена також і актуальними здобутками технічного прогресу. В період значного загострення небезпечних кліматичних, екологічних, мікробіологічних та інших викликів, що постають перед суспільством, дуже своєчасним для адекватної відповіді на ці загрози став розвиток електронних інформаційних технологій, які дають можливість досягти відповідних темпів інфотворення в розвитку пізнавальної сфери людської діяль-

ності. Електронні інформаційні комунікації наукової сфери при цьому дають можливість сконцентрувати зусилля наукових центрів, творчого потенціалу суспільства на актуальній для людства проблематиці. Розвиток стратегічних комунікацій, вдосконалення управління ними якраз і є тими шляхами, які «найкраще відповідають подоланню перешкод, що найбільше заважають інноваційному процесу в Україні; потребують найменше бюджетних видатків і фіскальних ресурсів, але при цьому здатні приносити відчутні результати за мінімальних вкладень; є найменш вразливими до корупції та інших зловживань»⁵.

У «нервовому» механізмі соціальних інформаційних обмінів активне впровадження в суспільну свідомість нових здобутків фундаментальних наук стає все більш важливим фактором зростаючого самоусвідомлення сучасного соціального організму. Однак слід зазначити, що в атмосфері стрімкого технічного прогресу стають помітними також і певні негативні тенденції: на рівні стратегічних комунікацій в останні десятиліття спостерігається зниження суспільної уваги до введення в суспільну практику здобутків гуманітарних наук. І розвиток цієї тенденції негативно позначається на збалансованості пізнавального процесу, упорядкуванні знань, створює в суспільній свідомості все більш помітні проблеми також і для перспектив подальшого розвитку деяких високотехнологічних галузей суспільної діяльності (див., наприклад, [1]).

З огляду на зазначену ситуацію Френсіс Фукуяма і Мітіо Каку попереджали, що сучасний напрям розвитку вищої освіти з орієнтацією на максимізацію прибутку і на перетворення освіти на інструмент для підготовки вузькопрофільних фахівців становить загрозу традиційному розумінню ролі університету, в якому гуманітарні науки посідають важливе місце [2].

2019 pp. <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=6379>

⁴ Про першочергові заходи щодо підвищення ефективності наукових досліджень в Національній академії наук України, визначені в пропозиціях до проекту державної стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності. <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5713>

⁵ Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>

Зміцнення зв'язків вітчизняної науки з виробництвом, вдосконалення управлінської діяльності в українському суспільстві зумовлює необхідність постійного включення наукової інформації академічних інститутів до системи соціальних інформаційних комунікацій. Напрацювання академічної науки мають бути фактично мегатрендами розвитку науково-практичної діяльності, відобразитися в інноваційних наративних продуктах [3], активізувати впровадження досягнень передової науки в практику суспільної діяльності. При цьому для збалансованого інноваційного розвитку суспільства підвищення ефективності функціонування соціальних інформаційних комунікацій має здійснюватися в гармонійному поєднанні всіх видів наукової діяльності.

Слід зазначити, що успішне поширення результатів наукових досліджень у стратегічних комунікаціях значною мірою залежить від уважного вивчення і врахування особливостей трьох основних напрямів еволюції цих каналів інформаційних обмінів: 1) впровадження технологічних рішень, спрямованих на забезпечення якісного донесення до користувача інформаційного сигналу; 2) розвиток структури самої системи соціальних інформаційних комунікацій; 3) оптимізація контенту в інформаційних обмінах з урахуванням технологічних можливостей наявних каналів зв'язку.

Специфіка першого напрямку сучасного інформаційного процесу полягає в постійному оновленні технологічних рішень функціонування системи соціальних інформаційних комунікацій. Такі рішення дедалі більше зумовлені специфічними потребами різних категорій користувачів. При цьому пропонований контент має враховувати специфіку потенційної аудиторії користувачів, особливості основних технологій зберігання, структуризації, організації продуктивного використання ресурсів, можливості персональних комп'ютерів та широкого спектру локальних пристроїв до них. Технічні показники розвитку комунікацій значною мірою характеризують конкурентоспроможність використовуваної інформаційної системи завдяки зручному доступу до

інтернет-ресурсів, створенню все більш ефективних пошукових систем для відбору ресурсів глобального інформаційного простору, аналізу масивів електронної інформації, розвитку базових ресурсів і технологій керування ними.

Вдосконалення самої системи соціальних інформаційних комунікацій зумовлене постійним оновленням соціальної структури постіндустріального, інформаційного суспільства. При цьому слід враховувати процес створення комунікацій для обслуговування нових соціальних структур, специфіку спільних інтересів їхніх членів в інформаційній проблематиці.

Слід зазначити, що використання інтернет-технологій в українському суспільстві, як і в усьому світі, поступово переходить від рівня побутово-розважального до прагматичного і поширюється на всі види суспільної діяльності. Цей процес стимулює якісну трансформацію інформаційної діяльності. Участь держави в розвитку сучасної системи соціальних комунікацій при цьому відображає особливості процесу самоусвідомлення суспільного розвитку. Зростаюче значення наукової складової в процесі суспільного розвитку, актуалізація наближення результатів затребуваних суспільством наукових досліджень безпосередньо до практики суспільних перетворень, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної наукової продукції в міжнародних обмінах зумовлює зростання об'єктивної зацікавленості суспільства в активізації розвитку вітчизняної науки і дієвому донесенні її результатів до сфери суспільної свідомості. Крім того, постійне наповнення інформаційних комунікацій актуальною для суспільства науковою інформацією має стати орієнтиром у суспільно значущому розвитку творчої ініціативи, творчого потенціалу українського суспільства.

З розвитком процесів суспільної інформатизації, прискоренням інформаційних обмінів, зменшенням часової дистанції від процесу створення інформаційних ресурсів до їх використання особливо зростають вимоги до змістової якості наукових інформаційних продуктів. За образним порівнянням академіка НАН України Олексія Семеновича Онищен-

ка, сучасний інформаційний процес нагадує користування водою. При цьому технічне забезпечення функціонування інформаційних процесів, за аналогією, можна порівнювати з експлуатацією трубопроводів, а змістове наповнення — з доставкою користувачам потрібної для їх життєдіяльності води.

У нинішніх умовах якісні параметри в системі функціонування стратегічних інформаційних комунікацій набувають особливо великого значення також з огляду на специфіку інформаційної війни, в якій Україна перебуває зі своїм північним сусідом. У зв'язку з цим у Доктрині інформаційної безпеки України поставлено як одне з першорядних завдань скординоване і належне використання комунікативних можливостей в інтересах держави⁶. Реалізація цього завдання тісно пов'язана з якісним удосконаленням змістової складової науково-інформаційного контенту в системі стратегічних комунікацій, орієнтованих на розвиток національного інформаційного простору⁷, на підтримку національної інформаційної безпеки.

Процес підвищення ефективності інформаційних обмінів у системі стратегічних комунікацій має враховувати не лише актуальність важливих проблем, що постають перед суспільством, а й характер конкурентних взаємовідносин у глобальному інформаційному просторі, інформаційний ресурс якого стрімко зростає. Проблема ефективного освоєння цього ресурсу в інтересах розвитку вітчизняних стратегічних комунікацій, по-перше, потребує оперативного впровадження здобутків сучасної науки в цей процес. Серед таких інновацій перспективним видається включення до загального процесу освоєння сучасних інфор-

маційних ресурсів новітніх методик роботи з інформацією, які якнайкраще збагачують нас знаннями.

По-друге, в процесі освоєння зростаючих обсягів інформаційних ресурсів для реалізації сучасних наукових проєктів є необхідність залучення безпосередньо до процесу дослідницької діяльності комп'ютеризованих наукових бібліотек. Ці бібліотеки мають бути активно присутніми в системі електронних комунікацій, відстежувати і першими фіксувати нові здобутки сучасних інформаційних технологій, пошукових систем, робототехніки для функціонування в глобальних інформаційних масивах, формувати і доводити до академічних наукових установ загальне уявлення про напрями розвитку глобального інформаційного простору, брати активну участь у формуванні базової інформації для сучасної дослідницької роботи і супроводжувати дослідницький процес актуальною інформацією.

Цей підхід до сучасної організації наукової діяльності дає можливість звільнити дослідників, працівників переднього краю наукової діяльності від невластивих їм функцій операторів інформаційних ресурсів. Адже «...уся організація діяльності науковців, починаючи від академіків і закінчуючи молодими дослідниками, має підпорядковуватися основній меті — сприяти розвитку й ефективному використанню їхнього творчого потенціалу» [4]. У зв'язку з цим слід переглянути ставлення до ролі інформаційних працівників у наукових колективах, у яких є бібліотеки, розвивати конструктивні форми взаємодії, не обмежувані традиційним книгозабезпеченням.

По-третє, присутність наукових бібліотек, тісно пов'язаних з академічною наукою, в соціальних інформаційних комунікаціях сприяє поліпшенню наповнення цих комунікацій якісною науковою, науково-популярною інформацією, збагаченню суспільної свідомості здобутками вітчизняної науки.

Варто також додати, що ефективність функціонування наукових бібліотек у системі наукових комунікацій може бути істотно підвищена в разі вирішення проблеми їх кооперації.

⁶ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25.02.2017 № 47/2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text>

⁷ Ліпкан В.А. Експертний висновок на проєкт Стратегії розвитку ефективних комунікацій у ЗСУ. <https://goal-int.org/ekspertnij-visnovok-na-proekt-strategii-rozvitku-efektivnix-komunikacij-u-zsu/>

Потенціал кооперативних підходів до комплектування бібліотек новою інформацією і зростаючі можливості використання оцифрованих ресурсів стануть важливим чинником підвищення якості сучасної бібліотечної діяльності, розширення можливостей скоординованого дистанційного обслуговування користувачів, у тому числі й серед управлінських структур.

Слід зазначити, що цей висновок уже підтверджується практикою діяльності тих бібліотечних установ, які освоїли електронні інформаційні технології, поповнюють свої фонди електронною інформацією і змогли організувати обслуговування такою інформацією сучасних користувачів, в тому числі й дистанційно, збагачуючи інформаційні обміни в системі електронних комунікацій. Близько двох десятиків років таке обслуговування здійснюють спеціальні підрозділи Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), Національна юридична бібліотека (НЮБ), Фонд президентів (ФП) України), Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, а також низка галузевих та обласних бібліотек. Очевидно, всі ці напрацювання мають взяти на озброєння бібліотеки академічних установ.

Отже, розвиток електронних інформаційних технологій сприяв зростанню значення

стратегічних інформаційних комунікацій, створив можливості для суттєвого вдосконалення науково-інформаційного забезпечення як академічної, так і прикладної науки актуальною високоякісною електронною інформацією. Реалізація цих можливостей приведе до підвищення продуктивності академічної науки, оскільки в її науково-інформаційне забезпечення можуть бути включені інноваційні джерела наукового інформування в усьому багатстві оригінальних підходів, аргументацій, характерних для глобального інформаційного простору.

Підвищення ефективності використання системи стратегічних комунікацій таким чином є важливою складовою реалізації Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року для створення і розвитку національної інноваційної екосистеми та забезпечення ефективної взаємодії її елементів як рушія прискореного економічного зростання в Україні. Активна присутність доробку вітчизняної науки в процесі якісного розвитку стратегічних комунікацій, забезпечення тісного зв'язку цього процесу з розвитком усього механізму комунікативних процесів в Україні стає важливим чинником підвищення наукового рівня суспільної свідомості. Цей чинник прямо пов'язаний зі зростанням творчого потенціалу нації — важливої характеристики її суспільної зрілості в інформаційному суспільстві.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Nadybska O.Ya. Socio-humanitarian knowledge in the context of determining the values and priorities of society. *Humanities Bulletin of Zaporizhzh State Engineering Academy*. 2010. (41): 83–94. (in Ukrainian). [Надибська О.Я. Соціогуманітарне пізнання у контексті визначення цінностей та пріоритетів розвитку соціуму. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2010. Вип. 41. С. 83–94. http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_41_6.pdf]
2. Zelinskyj M., Drapohuz V. Humanitarian worldview in spiritual life of a person. *Herald of Kyiv National University of Trade and Economics*. 2017. (2): 30–41. (in Ukrainian). [Зелінський М., Драпогуз В. Гуманітарна картина світу в духовному бутті людини. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2017. № 2. С. 30–41. <http://visnik.knute.edu.ua/files/2017/02/5.pdf>]
3. Horovyj V. (ed.) et al. *Shaping of strategic narrative for information support of the reintegration of the temporarily occupied territory into common Ukrainian context*. Kyiv, 2017. (in Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.15407/nbuv.0002157>

[Горовий В.М., Онищенко О.С., Половинчак Ю.М. та ін. Формування стратегічного нарративу інформаційного забезпечення реінтеграції тимчасово окупованих територій в загальноукраїнський контекст. НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. К.: НБУВ, 2017.]

4. Malitsky V.A. Academic science: traditions and responses to new challenges. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2005. (1): 11–24.

[Маліцький В.А. Академічна наука: традиції і відповіді на нові виклики. *Вісник НАН України.* 2005. (1): 11–24.]

Valeryi M. Goroviy

Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2644-5249>

STRATEGIC COMMUNICATIONS IN THE SCIENTIFIC AND INFORMATION PROCESS OF MODERNITY

The article considers the peculiarities of the use of strategic information communications in the development of domestic science, in the formation of the national innovation ecosystem and the sphere of innovation for the period up to 2030, the growing importance of these tools for managing the use of domestic science in social practice.

Keywords: strategic communications, information communications, scientific information, academic science, management structures, computerization, library institutions, creative potential of society.